

Küreselleşmenin madencilikteki amiral gemisi Rio Tinto ve Bor Pazar yapısı

Galip TÜRKMEN

Eti Holding A.Ş. Baş Müfettişi

Özal ve Bor Madenleri

“Bir bor konusu Türkiye'nin en büyük rezervidir, yani, “Dünyanın en büyük rezervlerine sahibiz” diye iddia ediyoruz, ama acaba bor satışları maden olarak değil, hammadde olarak değil, nihai mamul olarak satışlarının yüzde kaçına sahibiz? Yüzde 10'una yüzde 15'ine sahip miyiz? Ben zannetmiyorum; yani nihai mamul olarak, katma değeri ilave edilmiş olarak sahip değiliz. 1960'lı yılların sonuna doğru bu konu üzerine Planlamada eğildiğimiz zaman karşımıza bir büyük monopol sistem meydana çıktı. Üzerinde çok durduk, bu gün gibi hatırlıyorum, hatta bir takım anlaşmaya yaklaşmıştık. Şöyle bir anlaşma; Hepinizin de bildiği gibi, “Amerikan Boraks” diye Kaliforniya'da bir grup, daha doğrusu Kaliforniya'daki rezervleri işleten grup, aşağı yukarı dünyanın o tarihlerde yüzde 80'ine sahip durumdaydı ve birtakım patentleri de var. Nihai mamulleri yapıyor. Pazarlaması gayet güçlü. O tarihlerdeki araştırmalarımızda, ya rakiplerine gidecektik, ya da onlarla bir ortaklık kuracaktık; yani monopol olacaksak, beraber monopol olalım diye düşündük. Bu şekilde bir anlaşmaya varma imkanı gözüktü, bu söylediğim 1970 yılına doğrudur. 1970 yılı dahil, bu yabancılarla dünyayı ikiye bölmek, Avrupa'yı ve Amerika'nın doğusunu Türkiye'den beslemek; Japonya, Uzakdoğu ve Amerika'nın batısını Kaliforniya'dan beslemek – ekonomik oluyor tabii, mesafeler bakımından ekonomik oluyor- böyle bir anlaşmaya varmak üzereydik; ama maalesef o zaman Türkiye'deki devletleştirme havaları, illa her şeyi biz yapacağız havaları bu gelişmeye mani olmuştur. Tabii ileri ki yıllarda ülkemiz bunun sıkıntısını çok çekti, döviz yokluğunun ana sebeplerinden biri, bu politikaların 1970'li yılların başından itibaren uygulanmaması, özellikle 12 Mart'tan sonra uygulanmamasıdır.”

Bu sözler 21 – 22 Haziran 1990 tarihlerinde Ankara'da gerçekleştirilen I. Maden Şurası'nın açılış konuşmasını yapan zamanın Cumhurbaşkanı Turgut Özal'a ait.

Özal biliyor muydu bilinmez ama, bilinen şu ki, konuşmanın yapıldığı tarihte dünya bor pazarı, tam da düşündükleri gibi, ikiye bölünmüştü. Avrupa'yı ve Amerika'nın doğusunu Türkiye'den beslemek; Japonya, Uzakdoğu ve Amerika'nın batısını Kaliforniya'dan beslemek şeklindeki paylaşma aynen yürürlükte idi. Uzakdoğu'da en büyük pazar olan Japonya, US Borax tarafından beslenmektedir. Tayland ve Güney Kore Türk borlarına bırakılmıştır, ancak buraya satışlar Owens Corning'in alt kuruluşu olan American Borate Company (ABC) ve Sumitoma tarafından yapılmaktadır. Amerika'nın batısı US Borax tarafından beslenmektedir. Amerika'nın doğusu ve Avrupa, Türkiye'den beslenmektedir. Amerika'nın doğusuna satışlar ABC, PPG ve Kobitex aracılığı ile yapılmaktadır. US Borax, Rio Tinto'nun Londra kolu Rio Tinto Plc'nin alt kuruluşu olan Kennecott Holdinge bağlıdır. Sermayesinin %100'ü Rio Tinto'ya aittir.

Afyon Ticaretinden Kazanılan Para İle Kurulan Şirket

Rio Tinto, 1873 yılında Jardine Matheson firması tarafından kurulmuştur. Şirkette en büyük hisse Rothschild ailesine aittir ve İngiliz kraliyet ailesinin de hissesi bulunmaktadır. Jardine Matheson 1800'li yılların başından itibaren Türkiye'den Çin'e “afyon” ticareti yapan bir firmadır. 1837 Paniği'nde diğer afyon tüccarları Russel ve Perkins firmalarının zor duruma düşmeleri ve Rothschildlere başvurmaları üzerine, Jardine Matheson, Russel Co ve Perkins Co birleştirilerek Rothschild ailesine ait J.P. Morgan denetiminde afyon karteli oluşturuldu. 1839 yılında Çin ile İngiltere arasındaki Afyon Savaşı'nın Çin'in mağlubiyeti ile sonuçlanması üzerine Hong Kong İngilizlere bırakıldı. Burada, Rothschildler tarafından kurulan Hong Kong Shanghai Bank Corporation (HSBC) afyon ticaretini finanse etmeye başladı.

Jardine Matheson firmasının afyon ticaretinden kazanılan parası ile kurulan Rio Tinto, bu gün dünyanın en büyük maden firması olup, tek başına dünya maden üretiminde % 12.5'lik pay ile birinci sıradadır. İkinci sırada % 11'lik pay ile yine İngiltere merkezli Anglo American Corp., üçüncü sırada % 8'lik pay ile yine İngiltere merkezli Billiton/BHP gelmektedir. Türkiye'nin tüm maden üretiminin dünya üretiminde % 0.9'luk bir paya sahip olduğu dikkate alınırsa firmaların büyüklükleri anlaşılır. Billiton/BHP firması Royal Deutch Shell'e ait olup, Shell ise Rothschild ailesinin kontrolündedir. Anglo American Corp.(AAC), Oppenheimer ailesinin

kontrolünde olup, Rothschild ailesinin De Beers kanalıyla payı bulunmaktadır. AAC'nin % 37'si De Beers'e, De Beers'in % 34'ü AAC'ye aittir. Her üç firmada ayrıca kraliyet ailesinin payları bulunmaktadır.

Rio Tinto, 2001 yılında eroinin serbest bırakılması için ciddi miktarda para harcamaktadır. Avustralya'da bazı kiliseler bünyesinde oluşturulan Tolerance Room'larda (Hoşgörü Odaları) haftanın belli gün ve saatlerinde isteyenlere düşük miktarda eroin enjekte edilmektedir. T-Room'ların masraflarını karşılayanlar ve lobi çalışmalarını destekleyenler arasında Rio Tinto'da vardır. Diğer destekçiler, Westpacbank, ANZBank, NABank gibi Rio Tinto'nun kurumsal yatırımcıdır. Prens Charles'e ait Queen Truist firmasının da bu çalışmayı desteklediği belirtilmektedir. (14 Mayıs 1999-Allen Douglas)

Yukarıda sayılan üç firma ve diğer firmalarla birlikte İngiltere dünya madenlerinin yaklaşık % 50'sini tek başına kontrol etmektedir. Bu durum altın, gümüş, elmas gibi kıymetli madenlerde % 100'e yaklaşmaktadır. Türkiye'de altın, gümüş, trona, bakır, çinko, nikel, platonyum v.s. maden aramaları yapan ve yatırım için MAI, MIGA, Endüstriyel Bölge Yasa Tasarısı gibi düzenlemelerin yapılmasını bekleyen firmaların tamamı sonuçta İngiltere'de yerleşik firmaların kontrolindedir. Kanada ve Avustralya'da yerleşik maden firmalarının tamamı da bunların kontrolindedir.

Rio Tinto'nun Ortaklık Yapısı

CRA – RTZ birleşmesinden sonra Rio Tinto adının alan grup, iki ana merkezde toplanmıştır. İngiltere'de Rio Tinto Plc.nin, Avustralya'da Rio Tinto Ltd.nin merkezleri bulunmaktadır. Rio Tinto Plc.nin % 49'u Rio Tinto Ltd.e aittir. Diğer yatırımcılar Dodge&Cox Inc., State Farm Mutual, Sun Life Assurance (Rothschild), World Asset Management, Merrill Lynch (HSBC) Investment, Delaware Capital ve diğer firmalardır.

Rio Tinto Ltd.nin ortaklık yapısı ise Mayıs 2000'de aşağıdaki gibidir.

Tinto Holdings Australia Pty Ltd	47.39
Chase Manhattan Nominees Ltd	6.51
Westpac Custodian Nominees Ltd	6.30
National Nominees Ltd (NABank)	4.47
Citicorp Nominees Ltd	2.67
AMP Life Ltd	2.27
Queensland Investment Corporation	1.63
HSBC Custody Nominees Ltd	1.55
BT Custodial Services Pty Ltd	0.96
MLC Ltd	0.85
Perpetual Trustees Nominees Ltd	0.79
Mitsubishi Development Ltd	0.69
Permanent Truste Ltd	0.79

ve diğerleri.

En büyük kişisel yatırımcı ise İngiliz kraliyet ailesidir.

Rio Tinto Limited'in ortaklık yapısı oldukça ilginç. Şu anda Türkiye'de faaliyet gösteren yabancı bankaların neredeyse tamamının hissesi bulunmaktadır. Chase Manhattan ile J.P. Morgan'ın birleştiği, Citicorp'un, Salomon Smith Barney, Citibank ve ABN Amro'ya sahip olduğu, HSBC'nin de aynı sermaye grubundan olduğu dikkate alındığında ülkemizin içine düşürüldüğü cenderenin boyutları anlaşılır. Bunların dışında kalan Deutschebank, Alman firması olmasına rağmen yukarıda sayılan bankalarla birlikte hareket etmektedir. Bu bize finans sektöründe rekabetin olmadığını göstermektedir. Diğer sektörler incelendiğinde de aynı durum olduğu görülecektir. Rio Tinto/Comalco'nun % 30 hissesinin bulunduğu Queensland Alümina firmasına aynı zamanda Kaiser % 28, Alcan % 22 ve Pechiney % 20 hisselerle ortaklıklar. Yıllık 3.650.000 ton alümina üretim kapasitesi ile dünyanın en büyük alümina tesisine rakip dört firma ortaklıklar. Tesis hammaddesini Rio Tinto'nun Weipa Boksit maden ocağından temin etmektedir. Bu dört firmanın bir biriyle rekabet etmesi mümkün değildir.

Rio Tinto; Normandy, BHP, MIM, Newcrest, Hudson Conway, Westfield Holding, (7 milyar dolar cirosu var) National Australia Bank, (NABank) Mayne Nickless, Bankers Trust Australia, Westpac, Fosters Browning, Pasific Dunlop, Santoc Ltd., Qantas, Ford Motor Australia, Telstra firmalarını kontrol etmektedir. Ayrıca, Freeport McMoran, WMC, ARCO, Commonwealth Bank, Macquade Bank, Reylesbury Holding, Vodafone firmaları üzerinde büyük etkisi vardır.

Rio Tinto yönetiminin tavırları ve ILO standartları karşısındaki duyarsızlığı bir çok küçük hissedarının tepkisini çekmiş ve bu hissedarlar 2000 yılı Mart ayında örgütlenerek, yönetimi hesap vermeye ve ILO standartlarına uyulacağını açıklamaya davet etmişlerdir. Tinto Holding'den başka beş büyük ortak Chase Manhattan, Westpac, Citicorp, HSBC, National Nominees Ltd (National Australia Bank) yönetime destek açıklamışlar, böylece girişim sonuçsuz kalmıştır. Çocuk işçi çalıştıran, çevre felaketlerine yol açan, eroinin serbest bırakılması için çalışan, vergi vermekten kaçınan, ayrılıkçı hareketleri destekleyen bir firma olarak tanınmaktadır Avustralya'da.

19. yüzyılın başlarında, House of Rothschild (Rothschild tröstü) ABD’de bazı yatırımlar yaptı ve kendine bağlı bankalar kurdu. Rothschildlar’ın ABD’de kurduğu bu bankaların ilki, The City Bank adını taşıyordu. 1812 yılında New York’ta kurulan banka, daha sonra National City Bank adını aldı ve 50 yıl boyunca da Moses Taylor tarafından yönetildi. Taylor 1882’de geride 70 milyon dolar bırakarak öldü ve yerine oğlu Percy geçti. Ertesi yıl, John D. Rockefellerlar’ın kardeşi William Rockefeller bankaya yüklü bir para yatırarak ortak oldu. 1891’de ise Rockefellerlar, Percy’i ikna ederek, onun yerine banka yöneticiliğine ortakları James Stillman’ın geçmesini sağladılar. James Stillman’ın da bir “Londra bağlantısı” vardı; babası Don Carlos uzun yıllar Rothschildlar’a hizmet etmişti. (Eustace Mullins, The World Order: Our Secret Rulers, s. 104-105) Bu firma şimdiki Citicorp’tur.

Türk Borlarının Alıcıları ve Rio Tinto

Owens Corning, Eti Holding’in en büyük müşterisidir. Yıllık bor alımı 200.000 tona kadar çıkmaktadır. Tamamen ham bor almaktadır. Owens Corning aldığı borların bir kısmını kendi ihtiyacında kullanmakta, büyük çoğunluğunu ise Amerika’nın doğusuna ve Uzakdoğu’ya alt kuruluşu American Borate Company (ABC) kanalıyla pazarlamaktadır. ABC aynı zamanda ABD’deki Billie bor madenlerinin sahibidir, ancak Türkiye’den daha ucuza bor temin ettiği için bu madeni işletmediği hususu DPT ihtisas komisyonu raporlarında yer almaktadır. Türkiye’den alınan bor, ABC ürünü gibi pazarlanmaktadır. Owens Corning’in kurumsal ortakları; Goldman Sachs, Credit Suisse First Boston, J.P.Morgan Chase Manathan, First Chicago Capital, BankAmerica, Citicorp, Merrill Lynch/ HSBC firmalarıdır. Owens Corning ile Rio Tinto aynı sermaye grubuna aittir. (www.biz.yahoo.com)

PPG Industries firması Türkiye’den yıllık 100.000 ton dan fazla ham bor almaktadır. Eti Holding’in Owens Corning ve Degussa’dan sonra üçüncü büyük müşterisidir. Firmanın ortakları, Capital Research and Management Company, Barclays Bank, Morgan Stanley, J.P.Morgan Chase Manhattan, Aim Funds, Putnam/Rothschild Investment, State Street Corp., Mellonbank, Wellington Management, Lazard Freres firmalarıdır. J.P.Morgan Chase aynı zamanda Rio Tinto’nun ortağıdır. Barclaysbank ve Lazard Freres ile Rothschild ailesinin bağları, Putnam’ın doğrudan Rothschildlere ait olduğu dikkate alındığında PPG’nin de Rio Tinto ile aynı sermaye grubuna ait olduğu anlaşılır.

Ayrıca Chase Manhattan’a ait olan FMC, Eti Holding’den zaman zaman ham bor almaktadır. Rockefeller’e ait Chase Manhattan, Rio Tinto’nun ikinci büyük kurumsal ortağı olduğu gibi Rothschild ailesinin kontrolündeki J.P. Morgan ile birleşerek J.P. Morgan Chase adını almıştır. FMC’nin alt kuruluşu olan **FMC Foret**’e bağlı Euromin firması ayrıca bor almaktadır. FMC’nin kendisi de bor üreticisidir. Türkiye temsilcisi Bortaş firması Rio Tinto birlikte arama yaptıkları ifade edilmektedir. Etibank’ın 1993 yılında açtığı trona ihalesine Rio Tinto ve FMC beraber girmişlerdir.

Borade kanalıyla kendisine satış yapılan **St.Gobain** firmasında Rothschild & Cie.nin hissesi bulunmaktadır. Temmuz 2000’de St. Gobain, Rothschildlerden 1 milyar sterlin kredi kullanmıştır. Bir Rothschild firması olan Suez Lyonnaise des Eaux’in Saint Gobain’de hissesi bulunmaktadır. St. Gobain’in de bu firmada hissesi vardır.

<http://www.ashursts.co.uk/whats/deals4feb.htm>

US Borax/Rio Tinto tarafından Hindistan’da kurulan **Borax Morarji** firması halen Eti Holding’in bu bölgedeki en büyük müşterisidir.

Harris Chemical, 1996 yılında zor duruma düşünce, bor ve trona üretim şirketleri olan İtalya’daki **Lardarello** ve Amerika’daki North American Chemical Company/NACC firmalarını satılığa çıkarır. Rio Tinto, bu firmaları IMC Global aracılığı ile satın alır. Tabii önce IMC Global’e TWX kanalıyla ortak olur. Rio Tinto’nun kontrolündeki Lardarello, kendisinin ürettiği ve Eti Holding’den aldığı ham borlarla Eti Holding’in Asit Borik ve Perborat ürünlerinde rakibi olmaya devam eder. NACC Amerika’daki ikinci büyük bor üreticisidir. NACC ve Lardarello’nun yeni ismi IMC Chemical olmuştur. IMC Chemical’in % 60’ı **Citicorp Venture Capital**’e (CVC) satılmıştır. CVC, trona üretiminde 4.3 milyon ton kapasite ile ikinci sıradadır ve trona konusunda da Eti Holdingin rakibidir. Rothschild ve Rockefeller ortaklığı olan Citicorp aynı zamanda Rio Tinto’nun kurumsal ortakları arasındadır.

Yine Rothschildlerin İtalya ayağı olarak bilinen ve Vatikan’ın parasını birlikte işlettikleri Ferruzzi ailesine ait Montedison gruba dahil **Ausimont**, Eti Holding’den ham bor almaktadır. Montedison gruba dahil Central Soya firması ile Soros kanalıyla Rothschild ailesine bağlı olan Marc Rich arasındaki ilişkinin boyutları oldukça ileri düzeyde ve kara para aklama şeklinde olduğu basına yansımıştır. Marc Rich, (Marc Rich Co., Glencore, Novarco, Clarendon, Stelzer ve diğerleri ile) Eti Holding’in bor dışındaki ürünlerinde en büyük müşterisidir.

Eti Holding’in ikinci büyük müşterisi, Etimine kanalıyla 150.000 tona yakın ham bor sattığı, **Degussa Golschmidt AG** firmasıdır. Degussa, Golschmidt ailesinin kontrolündeki E.ON gruba dahil bir firmadır. Degussa’nın % 51 hissesine sahip olduğu **Aktivseurtoff** firması doğrudan Eti Holding’den 30.000 ton civarında

bor almaktadır. Çevre felaketleri ile tanınan Nukem Nuclair firmasına Rio Tinto ve Degussa ortaktır. E.ON gruba dahil Stinnes firmasının alt kuruluşu Frank & Shulte firması Quiborax firmasının dünya çapında yetkili pazarlamacıdır. Yine bu gruba dahil RAG firması ile Rio Tinto, Glencore, Anglo American Corp., Billiton/BHP kömür karteli oluşturmuşlardır. Rio Tinto ve E.ON iç içe firmalardır. E.ON Almanya'da yerleşik olmasına rağmen Rio Tinto ile aynı sermaye grubuna dahildir ve ayrıca bir çok ortak yatırımları vardır. Özelleştirme kanalıyla alınan VEBA ile VIAG'ın 2000 yılında birleşmesi ile E.ON doğmuştur. RAG'ın uranyum ihtiyacı Rio Tinto ve İran Devletinin ortak olduğu Rossing Uranium tarafından karşılanmaktadır.

Rio Tinto ve İran

İlginçtir, Rio Tinto'nun sahipleri İsrail'i kuranlardır. Rio Tinto, Namibya'daki dünyanın en büyük uranyum tesisine İran Devleti ile ortaktır ve halen İran'ın uranyum ihtiyacını karşılamaktadır. İsrail ise Türkiye'ye İran'ın nükleer tehdidine karşı savunma şemsiyesi oluşturmayı teklif etmektedir. Aynı tezgahı 1800'lü yılların sonunda demiryollarının yapımı ile kurmuşlar ve bunda da başarılı olmuşlardır. Şöyle ki; bu yıllarda demir çelik sektörü ile Avrupa'da ve Amerika'da demiryolu işletmeciliği Rothschildlerin kontrolünde idi, demiryolu inşasında kullanılacak demirler bu firmalardan temin ediliyordu. (Örneğin Katowice Demir Çelik İşletmesi) Rothschildler bir taraftan demir satarken diğer yandan demiryollarının çevresinde başta madenler olmak üzere bir çok imtiyazlar elde ediyorlardı. Ayrıca, demiryollarının finansmanını da sağlıyorlardı. Böylece bir taşla bir çok kuş vuruyorlardı. Bu durum onlara siyasi güç de sağlıyordu. Bir taraftan İran'a uranyum satarken diğer yandan Türkiye'ye silah satmak, hem her iki tarafı kendine bağlamak hem de kendi çıkarlarını maksimize etmek, iyi iş doğrusu. Rio Tinto, aynı zamanda İran'ın Dhakhasan bölgesinde altın bulmuş ve yatırım aşamasına gelmiştir. (İnternet üzerinden Rio Tinto İran, İran Rossing kelimeleri ile yapılacak aramada fazlası ile bilgi elde edilebilir.)

Osmanlı ve Rio Tinto

Rio Tinto'yu 1900'lü yılların ilk çeyreğinde Lord Denbigh kanalıyla İngiltere'nin çıkarları için Osmanlı yetkililerine Glasgow projesini kabul ettirmeye çalışırken bulmaktayız. Bu dönem Chester/ABD, Glasgow/UK gibi projeler ile Fransız ve Almanların demiryolu imtiyaz kavgalarının yoğun bir şekilde yapıldığı dönemdir. Osmanlı ilk dış borcunu 1854'de Palmer ve Goldshmidt'den almıştır. Kırım savaşını ise Rothschildler finanse etmiştir. Osmanlıyı yeteri kadar borçlandırdıktan sonra Rothschildler, Herzl'i Abdulhamid Han'a göndererek, borçları silme karşılığında Filistin topraklarının yahudilere bırakılmasını teklif etmiştir. Bu teklif rağbet görmez.

Chester projesinin arkasında ABD'de yerleşik, Rothschild ve Warburg ortaklığı olan Kuhn Loeb & Co (şimdiki American Express) firması vardır. Ayrıca, Chester projesi kapsamında kurulan Ottoman American Development Company firmasının yönetiminde bir Rothschilds kuruluşu olan Wickers Armstrong firmasının Washington temsilcisi de bulunmakta idi. Bu proje daha sonra Atatürk tarafından çöpe atıldı.

Yine bir Rothschilds kuruluşu olan Osmanlı Bankası, Almanlarla birlikte Bağdat demiryolunu finanse etmekte ve yeni imtiyazlar peşinde koşmaktaydı. Bir Rothschilds ajanı olan Gülbenkyan, Shell adına Osmanlı petrol alanlarının peşinde idi. Gülbenkyan başarılı oldu. Petrol imtiyazı daha sonra Irak Petrol Şirketi adını alan Türkiye Petrol Şirketine verildi. Amerika % 23.5, İngiltere % 23.5, Fransa % 23.5, Shell % 23.5 ve Gülbenkyan % 5 hisse aldılar. Bölge BM tarafından İngiltere'nin nüfuz alanı olarak ilan edildi. Projeler ve imtiyazların temeli demiryolu inşasına dayanmakta ve yapılacak demiryolunun 20 km sağ ve solu demiryolunu yapacak firmalara imtiyaz bölgesi olarak verilmekteydi. İmtiyaz bölgesindeki madenler, petrol, orman envali, tarım alanları, tarihi eserler ve ören yerleri bu firmaların tasarrufuna bırakılıyordu. Amerikan misyonerler Anadolu ve Ortadoğu'yu karış karış taramışlar ve demiryollarının güzergahlarını belirlemişlerdi.

Türkiye ve Rio Tinto

Bor madenlerinin devletleştirildiği 1978 yılından önce Türkiye'deki bor madenlerinin % 80'ine Türk Borax adlı firması ile hakim olan Rio Tinto, Anatolia Mineral Development Ltd isimli firması ile bu günlerde ülkemizde altın, gümüş, bakır, çinko v.s. araması yapmaktadır. Bu firmaya Cominco'da ortaktır. Zengin altın rezervi buldukları belirtilmektedir. Ancak bu bilgilere ihtiyatlı yaklaşmakta fayda vardır. Rio Tinto ve diğer altın arayıcılar, ülkemizin içinde bulunduğu ve patronu olan bankalarca körüklenen krizden faydalanarak; krize çare olarak "işte altın, altın çıkarmak için yerli sermayenin gücü yetersiz, o halde yabancı sermayenin önünü açalım" şeklinde bir yaklaşımla önemli imtiyazlar elde etmek isteyebilirler. Bu manada, Yabancı Sermaye Derneği (YASED) tarafından hazırlanan Endüstri Bölgeleri Kanun Tasarısı, manda yönetimini aratacak kadar önemli tavizler içermektedir. Nitekim, halen Kütahya'da faaliyet gösteren 100.Yıl Gümüş Tesisleri 120 ton/yıl altın işleme kapasitesine sahip iken bu durum kimsenin aklına gelmemekte, tek çözüm yabancı sermayenin önünün açılması olarak gösterilmektedir. Önü açılmış yabancı sermaye aslında en çok yerli sermayeyi tehdit etmektedir. Bu onların başka ülkelerde oynadıkları oyunlara benzemektedir. Rio Tinto lobisi şimdilerde bu tezi ısrarla işlemekte ve toplumun önüne altın haritaları sermektedir.

Rio Tur firması ile de trona aramaları yaptığı ve Ankara/Kazan'da trona rezervi tespit ettiği belirtilmektedir. Bu, doğru ise, Eti Holding – Park Holding ortaklığı ile Beypazarı'nda yapılacak tesisin açılmadan kapanması demektir. Türkiye'de önemli miktarda altın sahası kapatan Eldorado Gold firması Anglo American Corp'a (AAC) aittir. Fransız Mines d'Or SA firmasına ait iken Eurogold firmasının üretim yapmasını engelleyenlerin arkasında AAC olduğu ifade edilmektedir. Eurogold isim değiştirerek Normandy olmuştur. Ana firma Normandy Possidon'un kontrolü Rio Tinto ve AAC'dedir. Altın fiyatları, her gün, iki kez İngiltere'de City'yi bulunan Rothschild Bank tarafından belirlenmektedir. Hammadde temin ettikleri ülkelerden hiç birisi gelişmişlik seviyesini yakalayamamıştır. Rio Tinto'nun GAP projesi kapsamında yapılan Ilısu barajında da hissesi bulunmaktadır. Buradaki hissesi kendi faaliyet alanı ile ilgili olmayıp İngiltere'nin Ortadoğu politikaları muvacehesindedir.

US Borax'ın Geleceği

Rio Tinto'nun kendi açıkladığı bilgilere göre elinde en fazla 20 yıllık bor rezervi kalmıştır. Boron'daki yataklarda açık ocak işletmeciliği yapma imkanı kalmadığı, kapalı ocaklardan yapılacak üretimin de oldukça pahalı olduğu bilinmektedir. Rio Tinto Arjantin'deki bor yataklarından üretimi durdurmuştur. ABD ise üretime en fazla 10 yıl daha müsaade eder ve kalan bor rezervini stratejik rezerv ilan ederek üretimi durdurur.

Bu durumda Rio Tinto/US Borax'ın önünde iki çözüm bulunmaktadır. Ya yeni bir bor rezervine sahip olacak ya da bor madenine alternatif bulacaktır. Yeni bir bor rezervine sahip olabilmesinin en kestirme ve etkili yolu Türk bor madenlerine sahip olmaktır ya da pazarlamasını tamamen kontrol altına almaktır. Rio Tinto ile aynı sermaye grubuna dahil olup, Eti Holding'den bu güne kadar hiç bor almamış ya da çok az bor ürünü almış diğer şirketlerin ihtiyaçlarının çok üzerinde taleplerle gelmesi sürpriz olmayacaktır. Yüksek miktarda ve uzun süreli bağlantılarla ürün talep eden yeni araçlar ortaya çıkacaktır. Böylece US Borax/Rio Tinto'nun üretimden çekilmesi ile doğacak boşluk kendi çıkarlarına uygun olarak doldurulacaktır. Bu uğurda nasıl mücadele ettiği, lobisinin nasıl çalıştığı kamuoyu tarafından bilinmektedir. Bor madenlerinin özelleştirilmesi için yeniden girişimlerde bulunacaklardır. Bunun için akla hayale gelmedik yollara başvurmaktan çekinmeyeceklerdir.

Bor madenine alternatif ürün geliştirme hususunda yoğun bir çalışma yürütülmektedir. Trona madeninin bor yerine kullanılması için çalışmaları halen devam etmektedir. Owens Corning'in borsuz fiberglas üretme çabaları ve deterjan üretiminde borun trona ile ikame edilmesine yönelik gayretler ancak bu şekilde anlamlı hale gelmektedir. Rio Tinto son yıllarda ABD'de trona işletmeciliğine başlamıştır. US Borax firması Owens Lake Operation adlı kuruluşa ortak olarak trona üretimine girmiştir. IMC Chemical kanalıyla dünyanın ikinci büyük trona üreticisi olmuştur. 1993 yılından bu yana Beypazarı trona madenlerinin işletmeye açılmasını engelleme gayreti içinde olmuştur. Bu yatırımı engelleyemez ise kendisi kontrol altına almak istemektedir. Trona'nın en çok tüketildiği Avrupa'ya en yakındaki tek doğal soda yatağının Türkiye'de olması bu cevheri stratejik hale getirmektedir.

Rio Tinto'nun Arkasındaki Güçler

Alman ve İngiliz firmalarının ortaklıklarının arkasında, Rothschild, Oppenheimer ve Goldschmid ailelerinin Frankfurt kökenli aileler olmaları yatmaktadır. Daha sonra İngiltere'ye göçen bu ailelerin soyağaçları 1600'lü yılların başında Oppenheimer ailesinde birleşmektedir. 1700'lü yılların sonunda Rothschildler daha güçlü olmuşlardır. Ancak bu ailelerin bir çok gelişmiş devletten daha fazla ekonomik gücü elde etmeleri ve korumaları pek mümkün görülmemekte ve bu şirketlerdeki İngiltere kraliyet ailesinin payının varlığı, bu ailelerin arkasında Birleşik Krallığın (İngiltere) olduğunu düşündürmektedir. İngiltere Dışişleri Bakanlığının ve Büyükelçiliklerinin bu firmaların işini takip etmesi bu düşüncüyü kuvvetlendirmektedir. Rio Tinto'ya karşı Avustralya'da ciddi bir muhalefet vardır ve bunlara göre; **Rio Tinto, İngiliz egemenliğinin “Amiral Gemisi”dir.**

Türk özel sektörü bir biri ile kıyasıya rekabeti neticesinde Rio Tinto'ya zarar vermeye başlayınca, Rusya'ya bor sevk edildiği gerekçesi ile Çanakkale çıkışında bor yüklü gemilere el konulur. NATO kanalıyla yapılan bu el koyma işinin Rio Tinto'nun isteği üzerine olduğu açıktır. NATO eski Genel Sekreteri Lord Carrington, Rio Tinto'da yöneticilik yapmıştır. Rio Tinto'nun, Bilderberg, Mont Pelerin, RIIA/Chatham House ve CFR'yi finanse eden kuruluşlar arasında olduğu çeşitli yayınlarda yer almaktadır. NATO, Türk borlarına Rusya'ya gidiyor diye el koyarken, aynı yıllarda hammaddesi bor olan fiberglas tesisleri, ABD'de yerleşik Owens Corning firması tarafından SSCB ülkelerine kuruluyordu.

Sonuç

Bor pazar yapısı bu şekilde ortaya çıkınca niçin özel sektörün işletemeyeceği, daha iyi anlaşılacaktır. Pazarlama özel sektör eliyle yapılamaz, çünkü rakip firma oldukça güçlü olup, dışarıda özel sektör firmalarına satış yaptırmazlar. Rio Tinto/US Borax bor teknolojisi konusunda çok önemli mesafeler almış, patentler elde etmiştir. Bu durum pazarın yapısından kaynaklanmaktadır. Pazar bu şekilde oluşunca, Eti Holding'in koruyacak müşterisi olmadığından, teknoloji geliştirmesi de gerekmemektedir. Bu kısır döngü içinde Rio Tinto'nun peşinden gitmek zorunda bırakılmıştır.

Böyle gelmiş ama böyle gitmemeli. Türk borları üzerinden aracılardan Eti Holding kadar kazanmasının engellenmesi artık kaçınılmaz olmuştur. Bu aracılardan Türk borlarını kullanma imtiyazı ile kurdukları tesisler Türkiye’de kurulmalı ve katma değer ülkemizde kalmalıdır. Bunlar sağlandığında yıllık 1 milyar dolarlık bor gelirinden bahsedilebilecektir. Owens Corning, PPG, Degussa gibi firmalara reel piyasa fiyatlarından ve ihtiyaçları kadar bor verilir, diğer tüketicilerle Eti Holding arasına girmeleri engellendiğinde ise en az yıllık 2 milyar dolarlık gelir söz konusu olacaktır.

Eti Holding müşterileri ile doğrudan görüşmeler yapabilecek personele ve ihracat tecrübesine fazlasıyla sahip olup bu firmaların Türkiye’de ayrıca temsilci bulundurmasına gerek yoktur. Bilhassa iktidara göre değişen firma temsilcileri, pazarlama politikasının ülke menfaatleri yönünde geliştirilmesinin önünde ciddi bir engeldir. Her yeni temsilci, fiyatın bir miktar daha düşürülmesi anlamına gelmektedir. Ayrıca Kurum ile müşteriler arasına kalın bir duvar çekilmektedir.

Aracılar ve temsilciler devreden çıkarıldığında artık müşteriler ile doğrudan ve karşılıklı çıkarlar çerçevesinde muhatap olunacağından Eti Holding’in de korunacak müşterileri olacak, Ar Ge çalışmaları da artacaktır. Rafine bor ürünlerine geçiş ve bora dayalı sanayinin gelişmesi ise on milyar dolarlarla ifade edilecek, başlı başına birkaç sektör demektir. Çözüm, devletin Eti Holding’e sahip çıkması ve pazarlama işinin devletin diğer etkin organları ile ortak yürütülmesindedir. Pazarlama ağı genişletilmeli, tekel olduğu alanlarda ürünlerinin bir biri ile veya aracılardan Eti Holding ile rekabet etmesi önlenmelidir. Bunun yanında, ham ürün satışından vazgeçilerek rafine ürünlere ve bora dayalı sanayiye yönelmesi gerekmektedir. Eti Holdingin bilgi ve tecrübesi bunu başaracak düzeydedir.

Rio Tinto yatırım yapacağı ülkelerin Üniversiteleri ve bilhassa madencilik kuruluşları ile iyi ilişkiler kurar, buralardaki öğretim üyelerine, ihtiyacı bulunmasa dahi, araştırma projeleri verir ve kendisine bağlar. Dolaylı olarak finanse ettiği enstitüler, vakıflar, dernekler kurdurur. Yaptığı masraflar kendisine lobi desteği olarak döner. Bu ülkemiz için de böyledir. Dünya üzerinde liberal felsefenin yaygınlaşması için faaliyet gösteren Mont Pelerin Topluluğu’na büyük oranda destek verdiği belirtilmektedir. Bu topluluk aynı zamanda Globalleşmenin fikir babası olarak bilinmektedir. Rio Tinto için Çin ve Türkiye’nin ayrı bir önemi vardır. Bu bağlamda ülkemizdeki bazı üniversitelere ve buralardaki öğretim üyelerine projeler vermek suretiyle yardımda bulunduğu bilinmektedir.

Uluslararası firmalar, faaliyet gösterdikleri ülkelerdeki madencilik derneklerine, vakıflara ve enstitülere yardım yaparak yürüttükleri lobi faaliyetlerini artık yeterli görmediklerinden daha güçlü desteklere yönelmişlerdir. Bu destekler şimdilik MAI ve MIGA olarak karşımıza çıkmaktadır. Rio Tinto ve benzeri uluslararası firmalar GATT çerçevesinde Dünya Ticaret Örgütü’nün güçlü korumasına yönelmişler, daha doğrusu bu korunma ihtiyacı Dünya Ticaret Örgütü’nü doğurmuştur. Bu tür bir örgütlenmenin felsefi alt yapısını oluşturmak için Mont Pelerin Topluluğu (uzantıları Liberal Düşünce Toplulukları), Aspen Enstitüsü gibi entelektüel kulüpleri, siyasi alt yapı için CFR, Bilderberg, RIIA gibi kuruluşları kullanmışlardır.

GATT, MAI ve MIGA gibi uluslararası hukuk normlarını oluşturduktan sonra sıra bu anlaşmaların uygulanmasını sağlayacak tahkim kuruluşları ve güvenlik kuvvetlerinin yapılandırılmasına gelecektir. Güvenlik kuruluşları, uluslararası nitelikte olacak ve uluslararası firmaların ve bunları sahibi birkaç gelişmiş ülke ile birkaç ailenin çıkarlarını koruyacaktır. Böyle bir gücün oluşturulması için terör oldukça iyi bir fırsat, zira ekonomik gerekçelerle oluşturulacak güvenlik kuruluşlarının uluslararası kamuoyu tarafından kabul edilmesi zordur. Ortaya çıkacak yeni güvenlik ihtiyacı, yeni güvenlik kuruluşları için yeterli meşruiyet temelini oluşturacaktır. Terörün aldığı son uluslararası hal, güvenliğin uluslararası ve devletler ötesi tehdit altında olduğunu göstermiştir. O halde oluşacak yeni güvenlik konsepti devletlerüstü olmalıdır. İşte bunun için Bay Bush, tüm devletlere ya bizim yanımızdasınız ya da terörün demektir. Terör bahane edilerek bu güç bir kez oluşturuldu mu, artık liberal düşünceye de ihtiyaç kalmayacaktır.

Bu çalışmada madencilik alanındaki dünyanın en büyük şirketi olan Rio Tinto, bor madenleri merkeze alınarak incelenmiştir. Rio Tinto ve **Finans Kapital**’e dahil şirketlerin diğer madenlerde -kamu kuruluşlarının elinde olanlar hariç- büyük bir hakimiyeti bulunmaktadır. Türk özel sektör madenciliğinin sermaye, teknoloji ve bilgi yönünden zayıf olduğu bilinen bir husustur. Devlet kuruluşları ise başta Eti Holding olmak üzere oldukça iyi bir bilgi birikimi ve teknik iş gücü kapasitesine sahiptir. Bu kuruluşlar Marakeş sürecinden çıkarılıp, siyasetten arındırıldıkları ve özerklikleri yönünde gerekli hukuki düzenlemeler yapıldığı takdirde başarılı projelere imza atabilirler. Yabancı sermaye ise girdiği ülkelere teknoloji getirmeyi bırakın, vergi dahi vermeden işletmecilik yapma yollarını aramaktadır. Hammade ihracı ile kalkınmış hiçbir ülke bulunmamaktadır.

Neslimiz 150 milyar doların üzerindeki borç ile gelecek nesillere hiç de iyi bir miras bırakmamaktadır. Buna bir de çevre felaketlerine yol açan yabancı şirketler, bu şirketlere verilmiş ve uluslararası kuruluşların garantisindeki uzun süreli ruhsatlarla adeta işgal edilmiş bölgeler eklendiğinde torunlarımız ve onların çocukları elbette bizi hayırla anmayacaktır. Günümüzü kurtaralım diye yarınları satarsak, Çanakkale’de Kocatepe’de, Dumlupınar’da bizler için kendilerini feda edenlerin de kemikleri sızlayacaktır. Bundan yabancı sermayeye karşı olunduğu

anlamı çıkarılmamalıdır. Ancak yabancı yatırımcıların istediği tavizler verildiğinde geleceğin ipotek edileceği de açıktır. Ayrıca, uluslararası şirketlerin, asıl sermayenin sahibi olan ülkelerin dış politikalarının birer parçası olduğu gerçeği de dikkatlerden ırak tutulmamalıdır. Son zamanlarda bu tür şirketlerin bir çoğunun devletler üstü –dolayısıyla toplumlardan bağımsız- organizasyonların çıkarlarına hizmet eder hale geldikleri konusu tartışılmaktadır.